

Negustorul de începuturi de roman (II)

4.

Mult prețuite domn,

Vă scriu de la Praga unde m-am dus să mă întâlnesc cu Kafka. Nu știu dacă ați fost vreodată la Praga, dar dacă nu ați fost încă, urmați-mi sfatul și veniți aici în luna februarie. Praga trebuie văzută prin ceață. Puține orașe în Europa au această calitate, de a-și dubla forța emoțională pe timp de ceață. Toate turnurile și acoperișurile orașului, Podul Charles cu statuile sale de sfinți, piețele sale și porțile sale, capelele și pasajele, toate acestea se cer văzute măcar o dată în viață în ceață.

Și mai e ceva, Kafka nu iese să se plimbe decît atunci cînd e ceață. Deși, uneori, mai poate fi văzut la cafeneaua Louvre unde sunt acum așezat la o masă. Este ciudat cum Parisul, ca oraș al cafenelelor, n-a avut de fapt niciodată această cultură a cafenelelor aerate pe care le găsim în Europa centrală. Parizienilor le-a plăcut, s-ar părea, să stea înghesuiți în cafenele și de aceea în cafenelele Parisului mesele sunt întotdeauna mici, scaunele minime. În vechiul Imperiu austro-ungar cafeneaua era mai degrabă un fel de club unde burghezii și artiștii veneau să se instaleze comod și să contemple viața, să discute eventual despre artă și să se certe, dar nu să facă revoluție, ca la Paris. În timp ce scriu aceste rînduri îmi spun că Parisul nu mai are nici o cafenea atît de mare ca Louvre, cu sală de biliard alături, cu salon pentru muzică... A fost o vreme cînd unele din spațiile acestei cafenele funcționau ca „saloane de șah” iar altele erau niște „camere private” cu mese de scris și telefon alături, iar jurnaliștii sau scriitorii și le rezervau petrecînd aici ore și ore.

Sigur, acum Louvre este puțin desfiurată de turiști, motiv pentru care Kafka vine rar...

Ați reflectat la fraza „Pe domnul K îl calomniase pesemne cineva pentru că într-o bună zi se trezi arestat.”? Știu cît de mult îl admirați pe Kafka și ce mult v-ați hrănit cu romanele sale, cu universul său. Va trebui într-o zi să veniți la Praga și să priviți, de pe podul Charles, spre edificiul fostului palat regal, o cetățuie imensă, strivitoare de fapt, așezată pe colina de pe malul stîng al râului Vltava și de unde domină tot orașul. Acest palat, această fortăreață de fapt, una dintre cele mai mari din Europa centrală, este un adevărat labirint de curți și clădiri, un monument al austerității în total contrast cu exuberanța plină de ecouri baroce care emană din restul orașului. Ceva apăsător și rigid, sever și impenetrabil emană din acest „castel”, simbol al unei autorități abstracte și impersonale, reci și cinice. Cînd veți privi această siluetă,

mai ales prin ceață, veți înțelege de ce a scris Kafka un roman intitulat „Castelul”.

În schimb, nouă ne revine meritul de a-i fi suflat într-o zi, lui Kafka, acest extraordinar început de roman : „Pe domnul K îl calomniase pesemne cineva pentru că într-o bună zi se trezi arestat.” Niciun istoric literar, niciun biograf, nicio carte de mărturie nu menționează acest detaliu. Mă veți întreba, poate, de ce vi-l încredințez dumneavoastră. Vă las să descoperiți de unul singur răspunsul. Merită să vă imaginați însă această scenă.

Într-o zi cu ceață, într-o zi de februarie din acel an nefast 1914 care urma să deschidă seria de catastrofe ale secolului al XX-lea, pe podul Charles se plimba un anume Franz Kafka. Un om care nu mai era tînăr la cei 31 de ani, specialist în iubiri platonice, dezrădăcinat prin natura sa, ars pe dinăuntru de pasiunea pentru literatură. Nu eu am fost cel care, în acea zi de februarie, i-a suflat la ureche lui Franz Kafka acest început de roman. În acea zi el avea întîlnire pe podul Charles cu un anume Max Brod, un alt pasionat de literatură pe care îl cunoștea de peste zece ani și care devenise cel mai bun prieten al său. Nimeni nu a știut și nici nu va ști niciodată că acest Max Brod lucra pentru Agenția literară Courtois.

Kafka nu a fost însă un scriitor disciplinat. Pasionat, da, genial, da, însă atît de crucificat din cauza complicatelor sale relații cu propria sa familie și mai ales cu femeile. Pentru noi Kafka a fost un Nobel pierdut, dar ce contează. Important este că am știut să-i suflăm la ureche o frază esențială în cel mai viguros moment al vieții sale. Vă puteți imagina istoria literaturii moderne fără Kafka? Fără „Procesul”? Fără fraza: „Pe domnul K îl calomniase pesemne cineva pentru că într-o bună zi se trezi arestat.”? Anul 1914 a fost cel care a arestat întregul secol XX. Un secol care n-a ieșit apoi din pușcărie decît în 1990, cînd au căzut regimurile comuniste în Europa de răsărit. Peste tot acest penitenciar care a fost Europa în toată această perioadă plutește umbra lui Kafka. La fel ca și deasupra „castelului” de la Praga.

Nu vreau însă să mă lungesc prea mult. Mai ales că vă simt nerăbdător. Știu, știu ce așteptați de la noi, dar nu vă pot promite deocamdată nimic. Nu vă cunoaștem încă suficient. Nici Bernard nu și-a făcut încă o părere clară despre manuscrisele pe care i le-ați încredințat. În ultima dumneavoastră scrisoare mă implorați să vă trimit, să vă sugerez, să vă propun cel puțin o pre-primă frază de început de roman. Ce idee! Nimeni nu ne-a cerut încă așa ceva. Dar dacă vreți să vă jucați, dacă vreți să abordați niște exerciții pre-

liminare, poftim, încercați să brodați ceva în jurul acestui început de text: Nu este ușor să ai un frate mai mare considerat de toată lumea drept un geniu.

Vă urez inspirație, dar mai ales capacitatea da a asculta pînă la sfîrșit ceea ce spun cuvintele în timp ce le scrieți.

Al dumneavoastră.

Guy Courtois

P.S. Aș fi vrut să vă mai vorbesc încă de podul Charles care este de fapt „centrul” acestui minunat oraș numit Praga. Puține orașe au ca nucleu, ca miez, ca punct central un pod. Iată o simbolică la care ar merita să reflectăm. Ponte Vecchio, la Florența, mai are acest rol, de centru fizic și spiritual al orașului, de nod energetic de unde iradiază memoria unui întreg spațiu urban. Iar într-o măsură mai mică, podul Rialto de la Veneția. Dacă vă vine și un alt exemplu în minte, vă rog să-mi scrieți.

5.

Mult prețuite domn,

Va trebui, treptat, să mă ajutați să vă plasez într-o categorie energetică. Există scriitori cărora le sunt stimulate energiile creative în urma unui postulat identitar. Un exemplu ar fi Melville. Știți

cum își începe el această capodoperă creatoare de mit modern, romanul „Moby Dick”? Printr-o frază de prezentare de o banalitate aș spune descurajantă: „Mă numesc Ismael”. Cînd i-am furnizat noi această frază știam că Melville avea nevoie de acest tip de înfățișare în fața cititorului, o frază simplă dar cu efectul unui cuțit care taie un cordon ombilical. E ca și cum i-ar spune cititorului: „cordonul ombilical care mă ținea legat de neant, de tăcere, de obligația de a nu destăinui nimic nimănui, acest cordon deci a fost tăiat. Intre mine și tine, dragă cititorule, nu mai există nici o baricadă, mă numesc Ismael și pot să încep să-ți povestesc această poveste.”

Tot atît de brutală, dar înfînit mai sofisticată este fraza pe care i-am oferit-o lui Herbert George Wells. „Sunt un om invizibil”. Așa începe, după cum vă amintiți fără îndoială, romanul său mitic, „Omul invizibil”. Greu de imaginat un efect redundant mai puternic. Și totuși, această aserțiune pe care unii o cred științifico-fantastică sintetizează toată viața lui Wells. Pentru că el a fost de fapt un spirit vizionar interesat de transformarea societății, de utopie deci... Nu visa el la crearea unui stat planetar? Nu se declara el socialist? Ori, ideea că oamenii ar putea deveni într-o bună zi invizibili este punctul de plecare al unei utopii. Iată ce l-a stimulat pe Wells în această frază, caracterul utopic al construcției sale...

Cei mai mulți scriitori au însă nevoie, de la bun început, de o situație în timp și spațiu, chiar în anotimp și geografie pentru a începe...

Thomas Mann, Ernesto Sabato, chiar Hemingway au făcut parte din această categorie de naratori incapabili să demareze fără o situație fizică. „Muntele Vrăjii” începe, precum bine știți, cu această frază care conține, la prima vedere, mai multă geografie decât mister: „Un tânăr obișnuit pleca, în plină vară, de la Hamburg, orașul său natal, la Davos-Platz, în regiunea Grison.” Încercați să recitiți această frază de mai multe ori... Încercați să-i ascultați melodia... Simțiți cum emană din ea dimensiunea premoniției? Ei bine, da, Thomas Mann, poate cel mai mare scriitor declinolog al primei jumătăți a secolului trecut, avea nevoie de o frază care să sugereze de la bun început o tragedie lentă. Când aflăm că acest tânăr obișnuit își părăsește orașul natal și pleacă în plină vară într-o călătorie în Elveția, primul gând care ne vine în minte este: „sărmanul, pleacă dar nu știe ce-l așteaptă...” După cum constatați, această primă frază aparent banală conține în ea o teribilă tristețe, o notă de rău augur... Mamele sunt întotdeauna triste când nasc un copil pentru că ele știu ceva tulburător: și anume că atunci când dai naștere vieții dai naștere și morții. Când i-am propus această frază lui Thomas Mann știam că el avea nevoie d'un fel de oftat pentru a-și începe romanul...

Lui Ernesto Sabato i-am furnizat însă o primă frază ceva mai provocatoare din punct de vedere stilistic pentru „Despre eroi și morminte”: „Într-o simbătă din luna mai a anului 1953, cu doi ani înainte de evenimentele de la Barracas, un tânăr înalt, adus de spate se lăsa purtat de una din cărările din parcul Lezana.” Observați aici această paranteză misterioasă: „cu doi ani înainte de evenimentele de la Barracas...” Ea declanșează de fapt construcția romanului printr-un fel de captare extrem de subtilă a complicității cititorului. Și aceasta întrucât Ernesto Sabato ne vorbește de parcă am ști deja ceva, de parcă am fi chiar obligați să știm ceva despre „evenimentele de la Barracas”. Când cineva spune, în ziua de azi, „întâlnirea mea cu X s-a petrecut cu doi ani înainte de evenimentele din 11 septembrie” toată lumea știe despre ce este vorba în sintagma „evenimentele din 11 septembrie” – fraza indică atacul terorist din 2011 împotriva Americii și distrugerea celor două turnuri de la New York. Când Ernesto Sabato își situează începutul romanului „cu doi ani înainte de evenimentele de la Barracas” el îl obligă aproape pe cititor să se simtă vinovat că nu a auzit încă vorbindu-se despre aceste „evenimente” presupuse a fi celebre...

Mă opresc însă aici cu divagațiile mele.

Mă veți întreba, poate, de ce am conceput pentru Melville o primă frază nominativă, pentru Thomas Mann un fel de descriere geografică și pentru Sabato o frază cu etaj (aș spune chiar și cu subsol). Iată răspunsul: pentru că am reușit să-i cunoaștem în profunzime și le-am înțeles alchimia existențială și narativă, precum și apetitul pentru diferite tipuri de construcție. În viitoarea scrisoare am să vă vorbesc despre scriitorii care nu pot construi edificii solide decât pe terenuri vagi, sau pe ideea de vag... Ambiguitatea este un fundament atât de solid pentru ficțiune.

Al dumneavoastră,

Guy Courtois

P.S. Vă scriu aceste rânduri din cafeneaua Odéon de la Zürich. O cunoașteți? Bănuiesc că da întrucât unul dintre străluciții dumneavoastră compatrioți, Tristan Tzara, a avut ideea strălucită de a inventa, în această cafea, prin asocierea a doi de da, conceptul de „dadaism”. Sunt la masă de altfel, în acest moment, cu Tzara și cu Hans Arp. În dreapta mea îl văd, singur la o altă masă, pe Einstein. Trebuie să vă spun că atmosfera este total explozivă în cafea pentru că azi, în 7 iulie 2011, își sărbătorește o sută de ani de existență, motiv pentru care toate fantomele sale și-au dat din nou întâlnire aici. N-o să mă credeți, dar chiar în fața mea îi văd pe Troțki și pe Mussolini jucind șah la o masă. Chiar acum intră și James Joyce, își scoate ochelarii aburiți, și-i șterge, și-i pune din nou... Rareori am văzut o mustață mai impecabilă decât a lui Joyce. Dar și fața sa alungită, nasul său lung sunt făcute să primească mustața. Joyce se duce să se așeze la masă cu Stefan Zweig. Mă salută însă când trece pe lângă mine, n-a uitat evident că noi i-am furnizat începutul pentru „Ulise”. Intrarea în cafea este ornată cu o imensă panglică roșie, ca și cum ar fi panglica unui cadou oferit cuiva cu ocazia unei aniversări. Max Frisch tocmai desface o stică de șampanie. Din păcate, cei o sută de ani care au trecut peste acest stabiliment nu se prea simt în decorul dinătru. Nu știu de ce, dar marmura și oglinzile de pe pereți mă apasă puțin. Aici îmi lipsesc scaunele uzate și canapelele tocite de la Hawelka. Nu vă mai plictisesc însă cu aceste detalii. Vă las acum, am să ciocnesc un pahar de șampanie cu toate aceste fantome care s-au înghesuit deja în cafea și care continuă să vină. Literatura europeană nu va ști niciodată citatoarea tradiției neutralității a Elveției.

G.C.

P.S. bis

Ați îndrăznit vreodată să intrați în Cafeneaua Timizilor?